

Inmigración comunitaria: ¿discriminación inversa?

Autors: Carlota Solé (dir.), Kàtia Lurbe, Amado Alarcón, Sònia Parella, Rosalina Alcalde, David García, Luís Garzón, Raquel Moreno, Sarai Samper i Albert Terrones, GEDIME, 2006.

Resum executiu elaborat per Rosalina Alcalde

Resum executiu

La recerca es va presentar de manera competitiva a la convocatòria oberta per la Direcció General d'Investigacions, Ciència i Tecnologia del Ministeri d'Educació i Ciència, i en va tenir el finançament corresponent. Es va dur a terme entre el període 2001-2004.

Objectius

Aquesta recerca té per objecte l'estudi general de la immigració comunitària activa i inactiva (homes i dones jubilats) i, consegüentment, discernir l'impacte d'aquesta immigració en les societats d'assentament adoptant una perspectiva comparativa respecte de la població autòctona. Per això, s'aborden els aspectes o objectius següents:

1. Estudiar les condicions materials d'existència del col·lectiu de persones jubilades de nacionalitat comunitària assentades a Espanya.
2. Analitzar les relacions de competència, substitució i complementarietat entre treballadors autòctons i comunitaris, respecte de les oportunitats laborals i els recursos socials.
3. Indagar sobre les representacions socials de la societat espanyola vers la immigració comunitària.

Com a objectius específics de la recerca, assenyalem els següents:

A) Objectius específics sobre l'estudi de les persones jubilades comunitàries (inactius)

1. Conèixer les causes de l'emigració dels jubilats d'origen estranger i les seves condicions de vida a Espanya.
2. Revelar si la concentració de persones inactives comunitàries en determinades zones costeres de Catalunya i les Illes Balears representa un augment localitzat de la demanda de serveis d'atenció a la dependència, per part de la gent gran, que cal cobrir per professionals també de nacionalitats comunitàries.
3. Conèixer si amb la finalitat de compensar les carències del sistema espanyol d'assistència a la dependència de la gent gran s'han incrementat les organitzacions voluntàries o grups d'autoajuda integrats per persones immigrades d'origen comunitari, com també un augment dels serveis de proximitat privats.

B) Objectius específics sobre l'estudi dels treballadors europeus i comunitaris (actius)

1. Caracteritzar les migracions actuals que es produeixen dins de l'espai europeu.
2. Analitzar el potencial migratori que suposen els països de l'Est i de Centreeuropa candidats a l'adhesió a la UE el 2004.
3. Identificar tipus de treballadors immigrants, fixant l'atenció no només en els fluxos de treballadors immigrants desqualificats, sinó també en la presència de treballadors immigrants qualificats, que s'insereixen als estrats més alts de l'escala laboral.
4. Establir un model explicatiu d'aquestes migracions, plantejant un recorregut per les teories migratòries principals, diferenciant entre les dedicades a l'explicació de les migracions nord-nord i nord-sud.
5. Identificar els factors i les variables que influeixen en la mobilitat d'aquests treballadors. En concret, i pel que fa al cas de la UE, valorar l'impacte dels acords de lliure circulació de treballadors sobre la mobilitat real de treballadors entre països de la UE.

6. Fer menció de les desigualtats de gènere en la mobilitat de treballadors europeus entre països de la UE i, en concret, a Espanya.
7. Analitzar la inserció de treballadors europeus a l'estructura laboral del mercat espanyol, fent palesa en els fenòmens de segmentació, discriminació i etnoestratificació a qui donen lloc la inserció laboral diferenciada dels diferents col·lectius i perfils de treballadors europeus presents a Espanya.

Metodologia

Amb la finalitat de dur a terme un estudi comparatiu sobre la població comunitària a Catalunya i les Illes Balears, es va dissenyar una recerca empírica qualitativa basada en l'aplicació del grup focal i l'entrevista com a tècnica principal de recollida de dades.

Respecte del col·lectiu de treballadors estrangers comunitaris, es van dur a terme grups focals en tres escenaris empresarials diferents: empreses multinacionals industrials de capital europeu amb seu a Barcelona i la seva àrea metropolitana, empreses caracteritzades per una intensiva utilització d'informació i noves tecnologies, i un microclàster industrial del sector del moble a la localitat de la Sénia (a la comarca del Montsià, Catalunya). En cadascun dels escenaris s'han fet grups amb treballadors autòctons i treballadors europeus.

RELACIÓ DE GRUPS FOCALS AMB ACTIUS /VES			
Població activa	Multinacionals industrials	Empreses amb alt contingut informacional	Microclúster de la Sénia
Grups focals amb comunitaris	H britànic (Henkel) H alemany (Henkel) H holandès (Henkel) H alemany (Ldl) H alemany (advocat)	D holandesa (Agilent Tech.) D belga (Agilent Tech.) H holandès (Agilent Tech.) H holandès (Agilent Tech.) D holandesa (Agilent Tech.)	GF treballadors d'empreses del moble H romanès H romanès D romanesa D romanesa D romanesa
Grups focals amb autòctons	3 homes (Mercedes-Benz) 2 dones (Mercedes-Benz)	1 dona (Agilent Tech.) 3 homes (Agilent Tech.)	GF treballadors d'empreses del moble 4 homes GF directius d'empreses del moble 4 homes

El treball empíric es va completar amb entrevistes als experts següents:

RELACIÓ D'ENTREVISTES FETES A INFORMANTS CLAU	
Responsable de l'empresa Competitiveness del Parc Tecnològic de Vallès Representant de l'empresa Mango amb seu a Palau-Solità i Plegamans (Barcelona) Psicòloga del Departament de Recursos Humans / Formació / Selecció de Bayer Hispania, SA	Membre del col·lectiu d'empresaris del moble de la Sénia Responsable dels Serveis Socials de l'Ajuntament de la Sénia Professora a la Sénia i membre del Consorci per a la Normalització Lingüística Directiu d'una empresa del moble

Amb relació als grups focals amb persones inactives, es va considerar la condició de persona jubilada, un equilibri entre sexes, la variació amb relació a la nacionalitat i la asimetria amb referència al lloc d'instal·lació (Cambrils i Calvià). En conseqüència, es van dur a terme dos grups focals en cadascuna de les dues poblacions seleccionades, configurant un dels grups amb participants autòctons i l'altre, amb participants comunitaris.

RELACIÓ DE GRUPS FOCALS AMB PERSONES INACTIVES		
Població inactiva (jubilats)	Costa Daurada (Cambrils)	Illes Balears (Calvià)
Grups focals amb persones d'origen comunitari	H belga D suïssa D italiana D alemanya	H espanyol (espòs de la M holandesa. Molts anys de residència a Holanda) D britànica D alemanya D britànica
Grups focals amb persones autòctones	3 dones 2 homes	3 dones 2 homes

A més dels grups focals fets amb població inactiva jubilada a Cambrils i Calvià, es van dur a terme grups focals a professionals sanitaris.

RELACIÓ DE GRUPS FOCALS AMB PROFESSIONALS DE LA SALUT	
Costa Daurada (Cambrils)	Illes Balears (Calvià)
Grup focal mixt: - Metge de família privat (home, espanyol-alemany) - Metge de família privat (home, espanyol-haitià) - Treballadora social del CAP Cambrils - Metge de família i cap de personal del CAP Cambrils (dona)	Grup focal comunitari: - Auxiliar de clínica (dona, Dinamarca) - Servei d'atenció domiciliària (dona, Regne Unit) - Servei d'atenció domiciliària (dona, Suècia) - Metge de família privat (home, França)
	Grup focal autòcton: - Metge de família (home) - Auxiliar d'infermeria (dona) - Gerent de residència geriàtrica (dona) - Fisioterapeuta (home)

Aquest treball de camp a Cambrils i Calvià es va completar amb les entrevistes següents a informants clau:

RELACIÓ DE LES ENTREVISTES FETES A INFORMANTS CLAU A CALVIÀ I A CAMBRILS	
CAMBRILS	CALVIÀ
<p>Àrea de Benestar Social, Ajuntament de Cambrils (entrevista grupal a tècnic i regidor)</p> <p>Coordinadora del Casal de la Gent Gran de Cambrils (entrevista formal)</p>	<p>Associació ESRA, Calvià (entrevista a dos socis fundadors)</p> <p>Associació Alemanya de Calvià (entrevista al vicepresident)</p> <p>Associació Aguat Concern, Calvià (entrevista amb voluntària)</p> <p>Serveis Socials, Calvià (entrevista a l'assistenta social)</p> <p>Residència pública Calvià (entrevista a la directora de la residència)</p> <p>Residència privada Es Vida, Calvià (entrevista a la gerent de la residència)</p> <p>Residència privada Es Castellot, Calvià (entrevista a la cap d'infermeres)</p> <p>Catedràtic Pere Salvà, Universitat de les Illes Balears (entrevista)</p> <p>Regidora de l'Àrea d'Estrangers Comunitaris, Ajuntament de Calvià (entrevista informal telefònica)</p> <p>Àrea de Residents Estrangers, Ajuntament de Calvià (entrevista informal telefònica)</p> <p>Assistent social de Calvià (entrevista informal)</p> <p>Gerent d'una residència privada, Calvià (entrevista informal telefònica)</p> <p>Gerent d'una residència pública, Calvià (entrevista informal telefònica)</p>

La metodologia aplicada a la informació recopilada va consistir en una anàlisi del discurs temàtic bastat en la identificació i definició de categories analítiques.

Resultats

Amb relació als objectius marcats per l'anàlisi de la immigració de persones jubilades d'origen comunitari, els resultats principals de la recerca són els següents:

En primer lloc, es constata l'heterogeneïtat de perfils al voltant dels jubilats comunitaris. Aquest resultat contradiu obertament l'imaginari social que hi ha al voltant d'aquest col·lectiu, considerat homogeni, amb un elevat poder adquisitiu i, consegüentment, amb una extraordinària qualitat de vida. Així doncs, una de les aportacions principals de la recerca és la identificació de cinc perfils: i) turistes estrangers jubilats que resideixen a Espanya de manera estacional; ii) immigrants jubilats que han passat de turistes a residents; iii) jubilats comunitaris reagrupats per les seves famílies; iv) jubilats que emigren per ingressar en una residència geriàtrica privada, i v) persones comunitàries que van emigrar abans de la jubilació i que han iniciat la seva etapa d'inactivitat a Espanya.

En segon lloc, es comprova a la investigació que aquest tipus d'immigració no tants sols activa la feina dins del sector serveis, en particular els relatius als serveis socio-sanitaris, sinó que, en molts casos, els nous llocs de feina són ocupats per treballadors comunitaris. Principalment, aquest increment es produeix dins l'esfera mercantil, en alguns casos des del mercat informal: consultes i clíniques mèdiques privades, assegurances mèdiques, residències per a la gent

gran, serveis d'ajuda domiciliària i teleassistència. Aquesta tendència mercantilitzadora d'aquesta mena de serveis té com a conseqüència principal la generació de desigualtats socials per raons de classe social tant en l'accés als serveis com al seu ús. Un dels col·lectius més vulnerables és el britànic, grup en el qual convergeix la pèrdua de poder adquisitiu de les seves pensions amb el fet de que a Espanya la xarxa de serveis socials és molt més feble que a Gran Bretanya i, per últim, juntament amb la absència de xarxes familiars de suport.

Conseqüentment, s'entén que es produeixi un desenvolupament considerable de l'esfera relacional entre aquest grup de població, en particular el referent al tercer sector, que està duent a terme una labor molt específica amb els col·lectius de jubilats britànics i alemanys de classe mitjana tant a Calvià com a Cambrils. Un fet important que cal assenyalar és que aquestes organitzacions acostumen a estar integrades per compatriotes i que no són associacions especialitzades en la tercera edat. Alguns dels serveis que ofereixen són l'acompanyament en ingressos hospitalaris, assessorament, visites a domicili o prestacions econòmiques assistencials.

Amb relació als principals **resultats referents a l'anàlisi dels treballadors d'origen comunitari**, s'han trobat tres categories o pautes d'inserció al mercat laboral:

1. Immigrants comunitaris per compte aliè i risc.
2. Immigrants comunitaris desplaçats dins el mercat intern d'empreses multinacionals de capital europeu.
3. Treballadors immigrants de l'Europa de l'Est.

A la recerca es constata com aquestes tres categories d'immigració comunitària es corresponen amb tres tipus de processos migratoris. En primer lloc, la migració de treballadors procedents de l'Europa de l'Est (persones romaneses al municipi de la Sénia) s'assimila a la forma tradicional de migracions de treballadors extracomunitaris del tipus sud-nord, pel seu origen en la divisió internacional del treball, o a la utilització de cadena migratòria i xarxes entre la Sénia i zones de Romania.

En segon lloc, tenim la mobilitat de directius dins d'empreses multinacionals, en què els ponts migratoris i els factors *pull* estan formalitzats i definits per la dinàmica de l'empresa: promocions, formació, etc.

Finalment, la migració de treballadors per compte aliè i risc, està integrada, majoritàriament, per joves i està vinculada a la «nova economia», amb unes pautes migratòries que s'inscriuen més en els processos de construcció europea (lliure circulació, Erasmus) i en els canvis en l'organització de la producció (globalització, noves tecnologies, deslocalització, economia informal).

En l'anàlisi de les percepcions entre col·lectius amb relació a les situacions de competència que es donen entre treballadors autòctons i estrangers, s'hi constata, vers els treballadors comunitaris, una autopercepció d'infravaloració de la mà d'obra i de discriminació per part de les empreses a favor d'aquells que comparteixen origen nacional amb l'empresa matriu. En canvi, respecte dels treballadors romanesos, domina la sensació d'estar sotmesos a una competència deslleial a causa de les condicions de treball que són capaços d'acceptar.

Amb relació a l'aspecte de la mobilitat de treballadors comunitaris i transformacions en l'organització de la producció, cal assenyalar l'augment de la mobilitat del factor capital i del factor treball, com a elements característics tant del procés de construcció europea com de la mateixa globalització.

D'altra banda, s'identifiquen dos processos de deslocalització a Espanya. El primer, en retrocés, està vinculat amb l'estructura de producció fordista, l'anomenada *vella economia*. El segon, es podria considerar de caràcter més recent i d'importància creixent, estant vinculat a l'aparició de les noves tecnologies i la *nova economia*.

Es comprova també que hi ha una pauta diferent de mobilitat associada a aquest segon tipus d'empresa deslocalitzada. Es tracta d'empreses que demanen personal molt format

procedent de diferents orígens, atès que aquests han de conèixer les característiques i la llengua dels diferents mercats de destinació. El criteri dels baixos costos no és, per tant, l'únic que explica la deslocalització. Mentre que, en el cas dels treballadors romanesos, es desplacen als sectors d'activitat en expansió per als quals el personal espanyol disponible no és suficient.

Així, els resultats de la recerca apunten que la mobilitat està més determinada per factors econòmics, en especial per la deslocalització d'empreses i la globalització, que no pas per les reformes institucionals relatives a la lliure circulació entre els països membres de la Unió Europea.

Per acabar, l'estudi reflecteix un resultat complex sobre el fenomen de la discriminació inversa. Amb tot, sembla haver-hi un mercat de treball en certs sectors en què les competències transversals dels immigrants comunitaris derivades de la seva condició de desplaçat (llengua i cultura, fonamentalment), els converteix en personal particularment atractiu per cobrir determinats llocs.